

Kulturmiljövård

8

Övergripande mål

De kulturhistoriska värden som har betydelse för Danderyds identitet och karaktär ska beaktas när nya byggnader uppförs i den befintliga bebyggelsemiljön. Estetiska och arkitektoniska värden har hög prioritet.

Riktlinjer

- Kulturhistoriskt värdefulla miljöer skall skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturvärdena. Nya detaljplaner med bestämmelser till skydd för kulturvärdena ska utarbetas om de hotas.
- Vid ändringar av äldre detaljplaner som inrymmer kulturhistoriskt värdefulla byggnader, där kulturvärdena tidigare inte reglerats, bör planbestämmelserna innehålla klara och entydiga regleringar av de förändringar som tillåts.
- Vid nybebyggelse ska hänsyn tas till kulturhistoriska bebyggelse- och miljövärden. Nya byggnader ska tillföra området estetiska och arkitektoniska värden.
- En ny byggnad utefter en villagata bör till sin volym och placering anpassas till omgivande äldre byggnader även om området inte är kulturhistoriskt värdefullt.
- Bebyggelsen som är uppförd under 1950- och 1960 talet ska inventeras som underlag för ett tillägg till kulturmiljöhandboken.
- En översyn och aktualisering av Ett vackrare Danderyd, program för den yttre miljön, bör göras.
- Större kulturhistoriskt värdefulla öppna landskapsrum bör hållas fria från bebyggelse så långt möjligt.
- Ekeby gård skall vara ett levande jordbruk.
- Ett tillägg till kulturmiljöhandboken ska utarbetas som ett fördjupat stöd vid rådgivning och bygglov.

Lagrum

I kulturminneslagen, KML, finns grundläggande

bestämmelser till skydd för viktiga delar av kulturarvet. Lagen innehåller bland annat bestämmelser för skydd av värdefulla byggnader, fornlämningar, fornynd, kyrkliga kulturminnen och vissa kulturföremål. I lagen sägs att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö och att ansvaret för detta delas av alla.

I miljöbalken anges att värdefulla natur- och kulturmiljöer ska skyddas och vårdas och att all mark, vatten och fysisk miljö ska användas så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas.

Miljö kvalitetsmålet god bebyggd miljö omfattar all bebyggelse. Målet innebär att natur- och kulturvärden ska tas tillvara och utvecklas. Den byggda miljön ska ge skönhetsupplevelser och trevnad. Det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av byggnader och bebyggelsemiljöer samt platser och landskap med särskilda värden ska värnas och utvecklas.

Plan- och bygglagen anger att planläggning ska främja en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelsen mm. Kommunen ska i sin planering visa vilka värden som finns i den byggda miljön och ange hur dessa skyddas. Kommunen har därför en nyckelroll när det gäller att verka för att bevara kulturarv och miljövärden samt främja en god byggnadskultur och en god bebyggelsemiljö.

Riksintressen

Områden av riksintresse regleras enligt MB 3 kap 6 § som säger att områdena ska skyddas mot ingrepp eller åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset.

Villabebyggelsen i Djursholm och Stocksund bildar i många fall sammanhållna miljöer med

KULTURMILJÖVÅRD

TECKENFÖRKLARING

- Riksintresse för kulturminnesvården
- Riksintresse enligt Riksantikvarieämbetet, 1987
- Bevarandeområden enligt Kulturmiljöhandboken
- Fornlämningar

Skala 1:40000

sådana särskilda kvaliteter som har betydelse för hela landet. De är därmed områden av riksintresse och skall skyddas mot åtgärder, som påtagligt kan skada kulturmiljön.

Riksantikvarieämbetet tog 1987 beslut om två större riksintresseområden med en mer övergripande intresseavgränsning.

Riksantikvarieämbetet har i sin beskrivning av riksintressena gjort följande värdering:

Djursholm

Området utgör landets första som förort anlagda villastad grundad på privata initiativ, och förebilden för flera liknande efterföljande samhällen. En föregångare vad gäller planutformning och med individuellt utformad bebyggelse som framför allt speglar perioden 1890 – 1930 och boendet för ett högborgerligt och intellektuellt samhällsskikt.

Uttryck för riksintresset är det oregelbundna planmönstret uppbyggt kring Djursholmsbanan som huvudstråk, med stora naturtomter, stora villor där stilidealen kan följas från de första enkla trävillorna till nationalromantik, jugend och funktionalism. Skola, stationer, parker och andra anläggningar för gemensamma funktioner.

Stocksund

Området är en villastad av förortskaraktär, grundad på enskilt initiativ och som i planläggning och bebyggelse representerar sekelskiftets och 1900-talets första två decennier och boendet för ett välbärgat tjänstemannaskikt.

Uttryck för riksintresset är planmönstrets oregelbundna karaktär, anpassat till Djursholmsjärnvägen och den kuperade terrängen. Flertalet villor i Mörbyområdet har utformats av stadsarkitekten D Melin och därmed bildat en relativt enhetlig bebyggelsegrupp företrädesvis i nationalromantisk och senjugend.

Avgränsning av riksintresset

I gällande översiktsplan har kommunen redovisat elva mindre områden som riksintesseområden. Avgränsningen av riksintesseområdena bygger på de inventeringar som gjordes inför utarbetandet av Kulturmiljöhandboken och är beskrivna där. Utgångspunkten har varit att välja ut bebyggelseområden som är avgörande för bevarandet och förståelsen av uppbyggnaden och karaktären av villastäderna i Djursholm och Stocksund. Den mer preciserade avgränsningen av riksintresset har visat sig öka förståelsen hos invånarna för att bevara de kulturhistoriska värdena. Avgörande för bibehållandet av villastädernas karaktär är också att de stora tomterna bibehålls vilket regleras i gällande detaljplaner. Om de kulturhistoriska värdena hotas avser kommunen att säkerställa dessa genom detaljplaneläggning.

Övriga kulturhistoriskt värdefulla områden

Utöver riksintesseområdena finns övriga kulturhistoriskt värdefulla områden med värdefulla byggnader och sammanhållna miljöer som kommunen i samråd med länsmyndigheter ansett vara skyddsvärda.

I Kulturmiljöhandboken för Danderyds kommun beskrivs bevarandemotiven område för område och den karaktär som skapas av tomternas storlek, vegetationen och av husen.

Förordnande kring kyrkor samt byggnadsminnen

I kulturminneslagen finns bestämmelser om skydd för och underhåll av kyrkor, inventarier och begravningsplatser så att deras kulturhistoriska värde inte minskas.

Danderyds kyrka är skyddad enligt KML 4 kap 3. Djursholms kapell är skyddat enligt KML 3 kap (Byggnadsminne), BM. Övriga byggnadsminnen är Villa Lagercrantz, Villa Tallom, Villa Lorrise, Villa Snellman och Villa Örvang.

Fornlämningsområden

Fornlämningar är skyddade i enlighet med bestämmelser i kulturminneslagen och får inte skadas. I lagen anges vad som är en fast fornlämning. Lagen innehåller också bestämmelser för hur fornlämning ska hanteras samt ärendegången för tillstånd att ta

bort fasta fornlämningar.

De äldsta fornlämningar som finns i Danderyd är i första hand gravfält från senare delen av järnåldern. Gravfälten från den tiden låg nära bebyggelsen och visar därför hur bygden växte fram. Vid gårdarna Eneby, Rinkeby, Nora och Berga finns gravfälten inte kvar men gårdarna bör ha byggts upp under järnåldern. Bevarade gravfält finns intill gårdarna Svalnäs, Ekeby och Kevinge. Vid gravfältet i Ösby har också funnits en gård från den tiden. Vid Mörby har funnits två gravfält som är undersökta och borttagna. Det äldsta visar att det funnits bofasta människor här sedan folkvandringstid (400 – 550 e Kr).

I mälardalens landskap finns en rik förekomst av runstenar från 1000-talet. I Danderyd finns tre kända runristningar. Samtliga kända fornlämningar i kommunen är inventerade och redovisade på den ekonomiska kartan.

Trädgårdsstaden

Danderyd är till stora delar uppbyggd utifrån trädgårdsstadens ideal. Gator platser och kvarter är utformade efter naturens förutsättningar. Alléer var ett naturligt inslag i trädgårdsstaden och gav en särskild karaktär åt gaturummet. Den kuperade terrängen med stora trädbestånd skapar en omväxlande miljö. De stora tomterna gav möjlighet att anpassa de stora byggnaderna i terrängen och den befintliga naturen har ofta sparats. De olika kommundelarna är uppbyggda utifrån sina speciella förutsättningar.

I Djursholm och Stocksund finns en stor andel större arkitektoniskt värdefulla byggnader från det tidiga 1900-talet. Många byggnader har kvar mycket av det ursprungliga utseendet. Byggnadsstil och arkitektur speglar tydligt de stilströmningar som rådde när husen byggdes. De är ofta skapade av välkända arkitekter och är fina exempel på hur villastaden vuxit fram.

Den individualistiska villatraditionen under tidigt 1900-tal skapade en mycket heterogen stadsbild. I Djursholm ansågs denna ”anarkistiska” villastil uppvisa avskräckande exempel på stilblandning och flera försök att samordna bebyggelsen gjordes.

Den individualistiska traditionen har dock fortlevt och varje ny arkitekturstil finns representerad i villabebyggelsen.

Enebyberg är ett villasamhälle av förortskaraktär, grundat på enskilt initiativ och som i planläggning och bebyggelseutformning bl a representerar egnahemsbyggandet i början av 1900-talet. Många arbetare, hantverkare och lägre tjänstemän förverkligade här drömmen om ett eget hem.

Västra Danderyd är också ett villasamhälle av förortskaraktär med flera bebyggelsekärnor grundade på enskilda initiativ. Området är det sist utbyggda i Danderyd och innehåller bl a representativ funktionalistisk arkitektur från 1930-talet.

Kulturmiljöhandboken

Kulturmiljöhandbok för Danderyds kommun utarbetades 1991 och reviderades 2003. Den har sin grund i de inventeringar som gjordes 1972 -78 av de kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdena som formats från sekelskiftet och fram till och med 1940-talets bebyggelseområden.

I kulturmiljöhandboken avgränsas riksintressena, övriga bevarandeområden samt värdefulla byggnader utanför bevarandeområdena. Beskrivningarna i handboken kan användas som grund för vilka förändringar som kan tillåtas.

Avsikten är att den nya riksintresseavgränsningen ska stämma överens med de bedömningar av bevarandevärdena som är gjorda i kulturmiljö-

handboken.

Bebyggelse uppförd efter 1950 är inte medtagen i handboken. Bebyggelsen från främst 1950- och 1960- talen är under starkt förändringstryck. Behov av upprustning och önskemål om förändringar kan medföra att kulturhistoriska värden försvansas. Det är därför viktigt att inventera och beskriva värdena i bebyggelsen från den tiden. Det finns även stora områden med annan bebyggelse som inte har inventerats. Troligen finns det där objekt som skulle klassas som kulturhistoriskt värdefulla idag.

Tillägg till kulturmiljöhandboken

För att utveckla och bevara traditionen med individuella byggnader i den kulturhistoriska miljön behövs ett ökat stöd vid planering och bygglov-handläggning med en betoning på enskilda objekt och dess värden.

Ett tillägg till kulturmiljöhandboken bör därför utarbetas. Det bör lyfta fram årsringarna i kommunen och beskriva de olika stilperioderna med arkitektoniska uttryck och tidstypiska detaljer.

Bevarande – förändring

Djursholms slott

Markområdena runt slottet i Djursholm är planlagda för bebyggelse. Området är av riksintresse för kulturmiljövården och skall enligt miljöbalken skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön. Djursholm slott med magasin, smedja och stugor är omistliga byggnader enligt Kulturmiljöhandbok för Danderyds kommun. Detaljplanen bör ändras så att bevarandebalkens tillgodoses och en avgränsning av slottet med tillhörande parker görs. Se flygbild på nästa sida.

Utredningsområde - Djursholms slott.